

ISSN 2181-6883

PEDAGOGIK MAHORAT

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal

1-son (2020-yil, fevral)

Jurnal 2001-yildan chiqa boshlagan

Buxoro – 2020

МУНДАРИЖА

МЕҲМОНЛАРИМИЗ.....	7
О.С.Каҳҳоров. Олий таълим муассасалари фаолияти самарадорлигини бошқариш йўналишлари	7
ПЕДАГОГИКА ВА ПСИХОЛОГИЯ.....	15
Ш.Х.Самиева, Т.В.Бутко. Научные тенденции в развитии творческого и креативного потенциала молодежи	15
Х.И.Ибраимов, Н. Ғозиева Олий таълим муассасалари талабаларида толерант хулқ-атвори ривожлантиришнинг айрим назарий ва амалий масалалари.....	21
Н.И.Джумаева Вопросы развития познавательного интереса студентов в процессе преподавания русского языка.....	27
А.Ж.Айназарова. Из истории развития воспитательных систем детских оздоровительных лагерей и их положение на современном этапе	33
Ш.Нарзиев. Эффективность интерактивной игры в развитии знаний студентов	40
А.Султонов. Ўқувчиларда миллий ғояни шакллантириш ижтимоий зарурият сифатида	45
А.Нусратов. XVI-XVII асрларда Бухоро хонлигида мактаб, тарбия ва педагогик фикрлар таракқиёти.....	50
Н. Н. Миржанова. Профессиональная компетентность учителя технологии	55
О.Мухидова. Компетенциявий ёндашув асосида бўлажак технология фани ўқитувчиларини тайёрлаш тизимини такомиллаштириш.....	57
О.А.Ҳамидов. Ахборот - таълим муҳити шароитида олий таълим муассасаларида меҳнат муҳофазаси фани бўйича мультимедияли ўқитиш воситаларининг педагогик масалалари	61
Ш. Ф.Давронова. Таълим сифатини таъминлашда масофавий технологиялардан фойдаланиш имкониятлари	65
С.И.Камбарова. Қадриятлар – ахлоқий-эстетик тарбия омили сифатида	73
Н.Ачилов. Баркамол авлод тарбиясида ҳақимия таълимотининг ўрни	80
A.I.Kudratova. Zamonaviy ta'lim tizimida funksional savodxonlik masalasi	83
O. R.Ortiqov Bo'lajak o'qituvchilarda mafkuraviy immunitetni rivojlantirish.....	86
ИҚТИСОДИЙ ТАЪЛИМ	92
А.З.Тожиҳўжаев. Акциядорлик жамиятларда корпоратив бошқарувни такомиллаштириш ва самарадорлигини ошириш.....	92
ТИЛ, АДАБИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТИЛЛАР	95
L.Jalilova, Y.Mokhina A sense of humor as an essential component of pedagogical optimism	95
В.Т.Бабаева. Мақолларнинг таълим жараёнидаги ўрни.....	100
М.Ҳ.Давлатова. Аспектualiқнинг таркибий-семантик модели	104
Г.А.Исаева, Л.А.Туйлиева. Использование инновационных технологий (технологии метода проектов) в обучении русскому языку как иностранному	107
И.М.Тўхтаров, Ш.И. Турдиалиева. Педагог маҳоратнинг нутқий талаблари	112
АНИҚ ВА ТАБИИЙ ФАҢЛАРНИ ЎҚИТИШ МЕТОДИКАСИ.....	117
С.Қ.Қаҳҳоров, М.И.Даминов, Ю.Жамилов. Ўқувчиларнинг муқобил энергияга оид компетенцияларини шакллантиришда дастурий таълим воситаларидан фойдаланиш	117
Т.Ҳ.Расулов, З.Е.Мустафоева. Математика фанларини ўқитишда мустақил таълимнинг ўрни.....	119
Ч.Қ.Хайруллаев. Тиббий кимё фанини ўқитишнинг устувор йўналишлари	125
Г. Кадирова. Ўқувчиларнинг кимё фанига оид компетенцияларини шакллантириш.....	128
Д.С.Рўзиева. «Ёруғлик қонунлари» мавзуси бўйича мультимедияли маърузаларда компьютер технологияларидан фойдаланиш	133
N.N.Doniyorov. Matematika fanidan sinfdan tashqari ishlarni tashkil qilish va o'tkazish	138
МУСИҚА ТАЪЛИМИ ВА ТАСВИРИЙ САНЪАТ	141
Д.И.Мамурова. “Винт чизиги” мавзусини ўтишда AutoCAD дастуридан фойдаланиб дарс самарадорлигини ошириш.....	141
С.С. Азимов. Бўлажак тасвирий санъат ўқитувчисини тайёрлашда касбий фанларни ўқитиш методикасини такомиллаштириш	145

ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИ ФАОЛИЯТИ САМАРАДОРЛИГИНИ БОШҚАРИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ

О.С.Кахҳоров¹

Мақолада олий таълим муассасаларини бошқариш соҳасидаги замонавий тадқиқотлар ОТМларини тобора кўпроқ бозор муҳитининг агентлари сифатида кўриб чиқилиши хусусида фикр юритилади. Уларнинг фаолияти самарадорлигига эса стратегик бошқарув нуқтаи назаридан стратегик мақсадлар билан таққослаш сифатида қаралмоқда. Бунда олий таълим муассасасининг стратегик мақсадлари, одатда, кадрлар тайёрлаш бўйича давлат вазифаларини бажариш ва уларнинг рақобатбардошлигини ошириш йўналиши бўйича маҳаллийлаштирилади. Касбий таълим тизими ва меҳнат бозори ўртасидаги ўзаро муносабатлар муаммолари билан шугullanувчи муаллифлар тадқиқотларида сўнгги пайтларда олий таълим муассасалари битирувчиларининг минтақавий меҳнат бозорлари эҳтиёжларига миқдорий ва сифат жиҳатдан мувофиқлигига асосий эътибор қаратилмоқда.

Калит сўзлар: олий таълим, бошқариш, тармоқ, педагог ходимлар, замонавий тадқиқот, иқтисодий самарадорлик, битирувчи.

The article notes that modern research in the field of management of higher education institutions is increasingly considered as agents of the market environment of higher EDUCATION institutions. A эффективность их деятельности рассматривается как сравнение со стратегическими целями с точки зрения стратегического управления. Стратегические цели высшего учебного заведения Бунда обычно локализируются в направлении выполнения государственных функций по подготовке кадров и повышению их конкурентоспособности. В исследованиях авторов, посвященных проблемам взаимодействия системы профессионального образования и рынка труда, основной упор делается на количественную и качественную совместимость выпускников высших учебных заведений с потребностями региональных рынков труда в последнее время.

Ключевые слова: высшее образование, менеджмент, сеть, педагогические кадры, современные исследования, экономическая эффективность, выпускник.

The article notes that modern research in the field of management of higher education institutions is increasingly considered as agents of the market environment of OTM. And the effectiveness of their activities is considered as a comparison with strategic goals in terms of strategic management. The strategic goals of the Bund higher education institution are usually localized in the direction of performing state functions to train personnel and increase their competitiveness. The authors ' research on the problems of interaction between the professional education system and the labor market focuses on the quantitative and qualitative compatibility of graduates of higher education institutions with the needs of regional labor markets in recent years.

Keywords: higher education, management, network, teaching staff, modern research, economic efficiency, graduate.

Республикаимиз иқтисодиётини юксалтириш баробарида мамлакатимиз ижтимоий-иқтисодий муаммоларини ижобий ҳал қилиш учун ҳар бир тармоқ ва соҳада инсон ресурслари самарадорлигини ошириш муҳим аҳамият касб этади, чунки бозор иқтисодиётининг ҳозирги босқичида ижтимоий-иқтисодий тараққиётнинг асосий мезонларидан бири самарадорлик кўрсаткичидир. Ваҳоланки, самарадорлик – мақсадга мувофиқлик, натижадорлик, сифат, фойдалилик каби жиҳатларни ўзида мужассамлаштирувчи тушунчалар мажмуидир.

Самарадорлик масаласи олий таълим муассасаларида катта аҳамият касб этади. ОТМлари самарадорлигини оширишнинг асосий шарти педагог ходимларнинг илмий салоҳияти, сифатли таълим ва битирувчиларни ўз вақтида ишга жойлаштиришдир. Бу борада Ўзбекистон Республикасида қатор устувор вазифалар амалга оширилмоқда. Жумладан, Президентимизнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси[1]да “Олий таълим стандартлари хорижий тажриба асосида такомиллаштирилади, таълим йўналишлари ва ўқитиладиган фанлар қайта кўриб чиқилади. Мутахассисликка алоқаси бўлмаган фанлар сони 2 баробар қисқартирилади”, деб таъкидланиши олий таълим муассасаларининг фаолият самарадорлигини оширишга йўналтирилган навбатдаги кўрсатмадир.

МЕҲМОНЛАРИМИЗ

Олий таълим самарадорлиги масалаларига илгари ҳам, ҳозирги пайтда ҳам самарадорлик, рақобатбардошлик ва бевосита таълим хизматлари, таълимга сарфланган маблағларнинг иқтисодий самарадорлиги, экстерналийлар (ташқи таъсирлар) хусусиятига эга бўлган ижтимоий таъсирлар ва бошқалар баҳоланадиган меҳнат бозори агенти сифатида шахснинг потенциал бозор қийматига инвестиция сифатида талкин қилинади. Худди шу тарзда инсон капитали назарияси олий таълим самарадорлигини давлат, жамият ва иш берувчи нуқтаи назаридан кўриб чиқади.

Олий таълим муассасаларини бошқариш соҳасидаги замонавий тадқиқотлар [3-9] ОТМларини тобора кўпроқ бозор муҳитининг агентлари сифатида кўриб чиқмоқда. Уларнинг фаолияти самарадорлигига эса стратегик бошқарув нуқтаи назаридан стратегик мақсадлар билан таққослаш сифатида қаралмоқда. Бунда олий таълим муассасасининг стратегик мақсадлари, одатда, кадрлар тайёрлаш бўйича давлат вазифаларини бажариш ва уларнинг рақобатбардошлигини ошириш йўналиши бўйича маҳаллийлаштирилади. Касбий таълим тизими ва меҳнат бозори ўртасидаги ўзаро муносабатлар муаммолари билан шуғулланувчи муаллифлар тадқиқотларида сўнгги пайтларда олий таълим муассасалари битирувчиларининг минтақавий меҳнат бозорлари эҳтиёжларига миқдорий ва сифат жиҳатдан мувофиқлигига асосий эътибор қаратилмоқда. Шундай қилиб, олий касб таълими самарадорлиги тўғрисидаги замонавий қарашларга кўра, у ўзини намоён қиладиган бир неча йўналишларга эга (1-расм).

1-расм. ОТМ ва олий касб таълими самарадорлигининг намоён бўлиш йўналишлари

Давлат нуқтаи назаридан, олий таълимнинг иқтисодий самарадорлиги, авваламбор, бюджет маблағларини таълим фойдасига қайта тақсимлаш натижасида йўқотишлар камайган тақдирда, иқтисодиётнинг бошқа соҳаларига йўналтирилган кўйилмалардан кўра, таълим соҳасидаги бюджет кўйилмаларидан юқориқ самарани ифодалайди. Давлат даражасида олий таълимнинг ижтимоий самарадорлиги жамият ижтимоий барқарорлашуви ва аҳоли турмуш даражаси ўсишида намоён бўлади. Миллий иқтисодиёт миқёсидаги иқтисодий самарадорлик меҳнат ва илмий салоҳият сифатининг ўзгариши, меҳнат унумдорлигининг ошиши ва пировардида ЯИМ ўсиши билан белгиланади.

Иш берувчи учун олий таълимнинг иқтисодий самарадорлиги, биринчи навбатда, тегишли мутахассисни ёллаш натижасида соҳа томонидан олинган энг юқори даромад билан уни тайёрлаш ва иш ҳақини тўлаш харажатлари ўртасидаги фарқдир.

Демак, олий таълимнинг самарадорлиги иқтисодий ва ижтимоий таркибий қисмларни ўз ичига олган кўп томонлама тоифадир. Бу ҳолатда гап биринчи навбатда, минтақавий ва миллий ижтимоий-иқтисодий тизимлар доирасида олий касбий таълимнинг самарадорлиги ҳақида ёки маълум бир истеъмолчи-талаба/олий мактаб битирувчиси учун маълум бир таълим хизмати самарадорлиги ҳақида боради. Олий таълим самарадорлигининг кўриб чиқилган баъзи жиҳатлари маълум бир олий таълим муассасасининг муваффақияти билан бевосита боғлиқ, яъни таълим хизматлари бозорида ОТМнинг рақобатбардошлиги самарали менежмент натижаси бўлиши мумкин. Шунингдек, олий маълумотли мутахассисларни ОТМда ўқитиш, иш билан таъминлаш ва кейинги касбий фаолияти жараёнларидаги барча иштирокчилар манфаатларини ҳисобга олганда, мўлжалланаётган имтиёзлар мазмуни ва муддатлари бўйича бир қатор қарама-қаршиликлар пайдо бўлиши ҳам мумкин. Шу муносабат билан, олий таълим муассасасига нисбатан «фаолият самарадорлиги» атамасини тушуниш ва ОТМнинг миллий иқтисодиётнинг самарали субъекти сифатида фаолият юритиши зарурлигини белгилайдиган замонавий иқтисодий ва ижтимоий шароитларни ҳисобга олиш муҳим вазифадир.

Юқорида келтирилган ёндашувларни умумлаштириш ва қайта кўриб чиқиш муаллифга «олий таълим муассасаси фаолият самарадорлиги» атамасининг қуйидаги таърифини шакллантиришга имкон берди: олий таълим муассасаси фаолияти самарадорлиги – олий таълим муассасаси томонидан олий касбий маълумотга эга бўлган мутахассисларга кўп даражали эҳтиёжлар тизимини қондириш жараёнида ички ва ташқи ресурслардан фойдаланишнинг умумий жамоат ва яқка ҳолдаги натижаларини комплексли акс эттирадиган ижтимоий-иқтисодий тоифа.

Бизнингча, «ОТМ фаолияти самарадорлиги», «ОТМ самарадорлиги», «ОТМ рақобатбардошлиги», «таълим сифати» ёки таълим хизматлари сифати» каби атамаларни ҳам ўзаро фарқлаш зарур, чунки мавжуд тафовутларга қарамай, ушбу атамалар кўпинча синоним сифатида қўлланилади. ОТМ самарадорлиги ресурслар харажатларисиз ОТМ фаолияти турли йўналишларининг сифат ва сон натижаларини баҳолашга имкон беради. Бу ҳолда харажатлар умуман баҳолаш объекти саналмайди, чунки асосий молиявий натижа таълим муассасаси томонидан олинган даромад миқдори ҳисобланади. Меҳнат, моддий ва ахборот ресурслари эса уларнинг сифати бўйича баҳоланади. ОТМнинг рақобатбардошлиги, ўз навбатида, олий таълим муассасасини бошқариш самарадорлигининг кўрсаткичидир.

Шунингдек, фикримизча, олий таълим муассасалари самарадорлиги бир нечта нуқтаи назардан кўриб чиқилиши лозим. Чунончи: буюртмачи ва жамият эҳтиёжларини қондиришнинг кафили сифатида давлат нуқтаи назаридан (макросамарадорлик); таълим хизматлари истеъмолчиси сифатида шахс нуқтаи назаридан (индивидуал инвестицион самарадорлик); минтақавий меҳнат бозори ва муайян иш берувчи – ОТМ маҳсулоти истеъмолчиси нуқтаи назаридан (бозор самарадорлиги); хўжалик юритувчи субъект сифатида ОТМ фаолияти нуқтаи назаридан.

Олий таълим муассасалари самарадорлигининг барча учун тушунарли ва муҳим натижаси бу битирувчиларни ишга жойлаштиришдир. Кадрларни талабалик давриданок ишга йўналтирилса, уларни ОТМни битиргач, ишга жойлаштириш масалалари янада тезроқ амалга ошади. Шунга мувофиқ, диссертацияда олий таълим муассасалари талабаларини вақтинча иш билан таъминлаш бўйича замонавий миллий ва хорижий тажрибалар чуқур таҳлил қилинди. Фикримизча, унинг тўғри ташкил қилиниши ОТМ фаолиятининг барча йўналишларига ижобий таъсир кўрсатиши сабабли ушбу масалага алоҳида эътибор қаратилади. Ушбу таҳлил асосида қуйидаги хулосалар чиқарилди: Ўзбекистон амалиётида вақтинчалик иш талабалар томонидан асосий даромад манбаи сифатида ёки ёзда маълум миқдорда даромад олиш ва дам олишни бирлаштириш имконияти сифатида кўриб чиқилади; талабаларни вақтинча иш билан таъминлаш соҳасида тизимли сиёсат мавжуд бўлмаганда, кундузги таълим шаклида ўқиётган талабалар билан ишлаш ва ўқишни уйғунлаштириш устуворликлари назарий билимларни ўзлаштириш фойдасига ҳал бўлмайди, бу кўп ишлаётган талабаларнинг меҳнат фаолиятига салбий таъсир қилади. Шунингдек, биз томонимиздан олий маълумотли мутахассисларга бўлган кўп босқичли: миллий, минтақавий ва субъектлик эҳтиёжлар тизимини қондириш манбаи сифатида ОТМ фаолиятини такомиллаштиришнинг концептуал ёндашувлари таклиф этилган. Ҳозирги шароитларда ОТМнинг самарали фаолияти, бизнингча, стратегик менежментнинг асосий тамойиллари асосида, лекин нотижорат ташкилот сифатида таълим муассасасининг ўзига хос ижтимоий-иқтисодий ролини ҳисобга олган ҳолда ташкил этилиши керак.

Фикримизча, ОТМнинг самарали ишлаши тўғрисидаги илмий концепцияни амалга оширишнинг асосий услубий тамойиллари сифатида қуйидаги жиҳатлари қабул қилиниши керак:

МЕҲМОНЛАРИМИЗ

бошқарув объекти сифатида ОТМнинг иқтисодий ва ижтимоий мураккаблиги объектив зарурат даражасида бошқарув тизимининг мураккаблигини белгилайди;

ОТМни бошқаришнинг устувор йўналишлари ижтимоий самарадорликнинг мақсадли кўрсаткичларини таъминлашда тенг равишда шакллантирилиши керак;

ОТМ таълим хизматларидан фойдаланувчиларнинг манфаатлари биринчи даражали ва давлат субъектларининг манфаатлари иккинчи даражали эканлиги боис, ОТМни стратегик бошқариш ташқи муҳитга нисбатан кескин таъсир ўтказувчи бўлмаслиги керак;

миллий ва меҳнат бозорини ҳамда ҳудудларни комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш стратегиялари, ОТМни ривожлантириш стратегиясининг юқори даражадаги мақсадлари билан мувофиқлаштириш зарурлигини белгилайди.

ОТМ фаолиятини самарали ташкил этиш куйидаги вазифаларни ҳал қилишга йўналтирилиши керак: таълим хизматлари бозори билан миллий ва минтақавий меҳнат бозори ўртасида, пировардида миллий иқтисодиёт ўртасидаги ўзаро таъсир самарадорлигини ошириш; олий таълим муассасаларининг иқтисодий мустақиллигини, уларнинг бошқарув тузилмасининг барқарорлиги ва мослашувчанлигини ошириш; олий таълим муассасалари ва хусусий тадбиркорлик субъектлари ўртасидаги ўзаро муносабатлар самарадорлигини ошириш ва ҳоказо. ОТМ фаолияти самарадорлигини ошириш тизимини шакллантириш бўйича фаолият йўналишлари 2-расмда келтирилди.

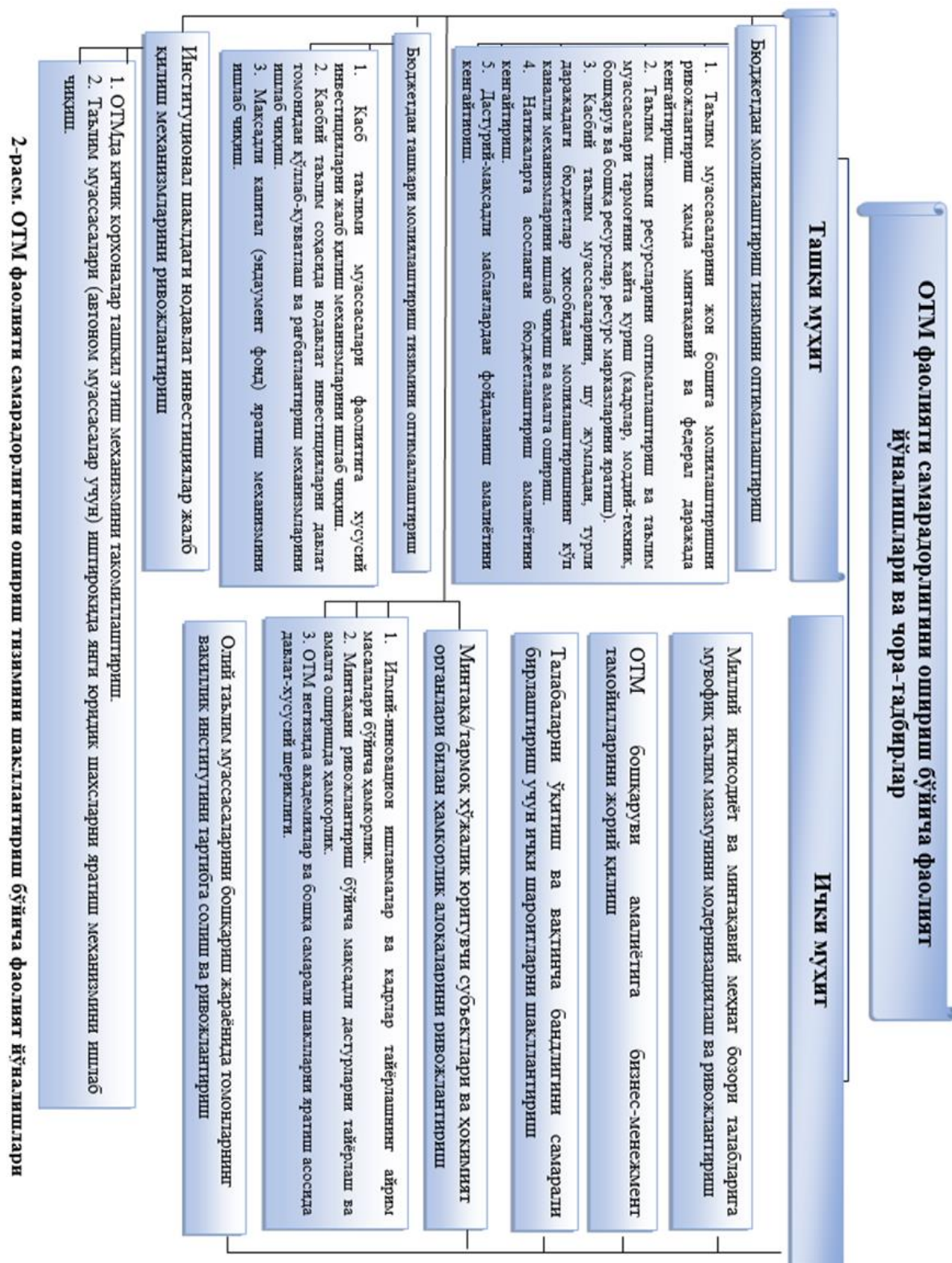
Мазкур йўналишлар ва чора-тадбирлар ташқи ва ички муҳит шароитида бюджетдан молиялаштириш тизимини оптималлаштириш, миллий иқтисодиёт ва минтақавий меҳнат бозори талабларига мувофиқ таълим мазмунини модернизациялаш ва ривожлантириш масалаларига уйғунлашган ҳолда ёритилган.

Бундан ташқари олий таълим муассасалари фаолиятини бошқариш самарадорлигини оширишда куйидаги вазифаларни амалга оширишни тавсия этамиз:

1. Контентни ривожлантириш. Иқтисодиёт тармоқ ва соҳаларига ваколатли ёндашув асосида Ўзбекистон Республикаси иқтисодиёти учун мутахассислар тайёрлаш зарурлигини инобатга олган ҳолда хизмат кўрсатиш соҳасида юқори даражадаги ихтисослаштирилган таълимнинг таркибий қисмини шакллантириш; хизмат кўрсатиш соҳаларининг ишлашини ва шу асосда хизмат кўрсатувчи ўқув дастурларини амалга оширадиган кўп тармоқли таълим муассасалари учун давлат буюртмаси тизимини шакллантиришни таъминлаш учун турли даражадаги касблар бўйича мутахассисларни тайёрлашга бўлган эҳтиёжни прогноз ва мониторинг қилишнинг республика тизимини ишлаб чиқиш; хизмат кўрсатиш соҳасида барча даражадаги касб-ҳунар таълими дастурларининг амалий йўналишини баҳолаш тизимини ишлаб чиқиш ва касб-ҳунар таълими муассасаларига минтақавий рейтинг бериш; хизмат кўрсатиш соҳасида олий касбий таълимнинг ДТС (давлат таълими стандартлари)ни амалга оширишни ташкил этиш. Интернет жаҳон ахборот тармоғида миллий контентни ривожлантириш масалалари амалдаги ҳуқуқий-меъриий ҳужжат [2] асосида ҳал этилади.

2. Инфратузилмани яратиш. Ривожланган хорижий мамлакатлар тажрибасидан фойдаланган ҳолда таълим муассасалари ва иш берувчилар билан ҳамкорликда хизмат кўрсатиш мутахассисликлари бўйича базавий ўқув марказлари тизимини шакллантириш (тренинг меҳмонхоналари, корхоналар, кимёвий тозалаш соҳалари, автосервислар, гўзаллик салонлари, ательелар ва бошқалар); хизмат кўрсатиш соҳасида корпоратив институтларни (факультетларни) яратиш; олий таълим муассасалари базасида инновацион стратегиянинг хизмат кўрсатиш йўналишларини, шу жумладан, технологиялар трансфери ва маркетинг марказларини, венчур капитал фондлари ва бошқаларни шакллантириш; инновацион дастур асосида ўқув юртлари базасида хизмат кўрсатиш соҳасида кичик ва ўрта бизнеснинг бизнес-инкубаторларини яратиш; битирувчиларнинг касбий малакалари ва таълим дастурларини баҳолаш мақсадида сертификатлаштириш марказлари тизимини яратиш моделлари ва механизмларини ишлаб чиқиш.

3. Кадрлар салоҳиятини шакллантириш. Амалда синовдан ўтган илғор маҳаллий ва хорижий тажрибаларни ҳисобга олиб, махсус ишлаб чиқилган дастурлардан фойдаланган ҳолда хизмат кўрсатиш соҳасида олий касбий таълим даражалари учун мутахассислар, профессор-ўқитувчилар таркиби ва мураббийлар тайёрлаш; хизмат кўрсатиш соҳаси учун ўқув дастурларини амалга оширадиган мавжуд таълим муассасалари базасида кадрлар тайёрлаш ва қайта тайёрлаш марказларининг тизимли базасини шакллантириш; хизмат кўрсатиш соҳасида сифат менежменти стандартларини жорий этиш ва улардан фойдаланиш талабларини ҳисобга олган ҳолда ходимларни касбий қайта тайёрлаш ва аттестациядан ўтказиш тизимини такомиллаштириш; хизмат кўрсатиш соҳасида кичик ва ўрта бизнесни ривожлантириш учун тадбиркор кадрларни тайёрлаш.

4. Бошқарувнинг ташкилий-иқтисодий механизмларини ишлаб чиқиш. Хизмат кўрсатиш соҳаси учун кадрлар тайёрлаш дастурларини амалга оширадиган минтақавий таълим муассасаларини ривожлантириш дастурларини шакллантиришда давлат томонидан қўллаб-қувватлаш механизмларини ишлаб чиқиш; хизмат кўрсатиш соҳаси учун барча даражадаги касб таълими дастурлари битирувчиларининг малакасига талаблар шакллантирилишига қаратилган таълим муассасалари, минтақавий ижтимоий ва касбий ташкилотлар ҳамда иш берувчилар уюшмалари ўртасидаги ўзаро ҳамкорлик механизмларини ишлаб чиқиш.

5. Ахборот кўмагини ташкил этиш. Хизмат кўрсатиш(сервис)нинг турли йўналишлари бўйича тематик кўргазмалар ташкил этиш; қўшма босма оммавий ахборот воситалари ва Интернет

МЕҲМОНЛАРИМИЗ

ресурсларини яратиш; хизмат кўрсатиш соҳаси бўйича таълим дастурларини жорий этиш учун иш берувчилар ва таълим муассасалари ўртасидаги ўзаро ҳамкорлик моделларини ишлаб чиқиш ва бошқалар.

Мазкур вазифаларни ҳал этиш, фикримизча, юқори малакали мутахассисларни тайёрлайдиган олий таълим муассасалари таълим фаолияти самарадорлигини оширишнинг устувор йўналишлари ҳисобланади.

Тадқиқот натижаларига кўра, ОТМ фаолияти самарадорлигини оширишнинг интеграл самарадорликни ошириш нуқтаи назаридан бизнес билан Ўзбекистон олий таълим муассасалари ҳамкорлигининг энг истиқболли шакллари ўз ичига оладиган механизмлари таклиф қилинди.

Таклиф этилган ўзаро алоқа шакллари, бизнингча, қуйидагиларни таъминлашга имкон беради: олий таълим муассасалари фаолиятининг макросамарадорлик нуқтаи назаридан: таълим хизматлари бозорида ҳалол рақобатни ривожлантириш; бизнес билан интеграциянинг ташкилий-ҳуқуқий шакллари янги ташкилий таркибларини синаш; олий таълим тизимини ислоҳ қилиш бўйича меъёрий-ҳуқуқий базани янада такомиллаштириш юзасидан таклифлар ишлаб чиқиш; илғор тажрибаларни кўпайтириш; кўп вариантли молиялаштириш механизмларини ишлаб чиқиш; тегишли даражадаги мутахассисларга, шу жумладан, миқдорий ва сифат кўрсаткичларига бўлган эҳтиёжнинг етарли даражада аниқ узоқ муддатли прогнози; иш берувчиларни касб таълими ва олий таълим муассасалари фаолиятига жалб этиш, битирувчиларнинг малакасини аттестациялаш ва сертификатлашнинг корпоратив тизими доирасида мутахассисларни тайёрлаш натижаларини мониторинг қилиш орқали мутахассислар тайёрлаш сифатини таъминлаш; ОТМ ва иш берувчилар ўртасидаги ўзаро ҳамкорлик механизмларини синовдан ўтказиш ва кенг жорий этиш; олий таълим муассасалари фаолиятининг бозор самарадорлиги нуқтаи назаридан: бизнеснинг, шу жумладан, иш берувчиларнинг, илғор халқаро тажрибага мувофиқ таълим муассасасининг ўқув, илмий ва бошқарув фаолиятида таълим муассасасининг охириги фойдаланувчиси ва инвесторларнинг меҳнат натижалари нуқтаи назаридан иштироки; меҳнат бозори эҳтиёжларини ҳисобга олган ҳолда таълим стандартлари, ўқув дастурлари ва юқори малакали кадрлар тайёрлаш тизимини ишлаб чиқиш ва такомиллаштириш; компанияларнинг инновацион фаолиятини таъминлаш учун олий таълим муассасалари базасида ўқув-ишлаб чиқариш-технологик инфратузилмани яратиш ва ривожлантириш; талабалар ва ўқитувчиларни ўқув жараёнига илмий-тадқиқот ишларини олиб бориш ва муайян бизнес муаммоларини ҳал этиш бўйича лойиҳаларни тайёрлашга жалб қилиш; соҳалар ходимларини узлуксиз таълим билан таъминлаш имконияти; хўжалик самарадорлиги нуқтаи назаридан: таълим муассасасининг моддий-техник базасини ривожлантириш ва кўп вариантли молиялаштириш учун қўшимча имкониятларни шакллантириш; интеграциялашган таълим мажмуасининг янги моделини яратиш (юқори сифатли бошқарув, янги инфратузилма, талабалар ва ўқитувчиларни ўқитиш учун технологиялар ва жойлар); иш берувчиларни ўқув дастурлари мазмунини ишлаб чиқишга жалб қилиш ва амалий таркибий қисмларнинг янгиланишини, шу жумладан, стажировкаларни ўтказиш учун зарур бўлган базани таъминлаш орқали таълим хизматлари сифатини яхшилаш; ўқув, илмий, ишлаб чиқариш ва институционал интеграциянинг янги моделларини ишлаб чиқиш; ўқув муассасаси олимлари, ўқитувчилари ва талабалари илмий тадқиқотларининг молиявий хавфсизлигини ошириш (илмий ишланмаларни қўшимча молиялаштириш, уларни патентлаш ва муаллифлик ҳуқуқи билан тижорат даражасига кўтариш); таълим хизматлари бозорида рақобатбардошликни ошириш; истеъмолчи-абитуриент/талаба учун индивидуал инвестицион самарадорлик нуқтаи назаридан – танланган ихтисослик бўйича ишга жойлаштириш имконияти ва меҳнат бозорида рақобатбардошликнинг юқори даражаси асосида таълим хизматлари олишдан кутилган натижаларни таъминлаш.

Илмий ишимизда шунингдек, Ўзбекистон олий таълим муассасалари фаолият самарадорлигини оширишнинг шартларидан бири сифатида талабалар вақтинчалик бандлигини ташкил қилишнинг асосий йўналишларини таклиф этамиз: талабанинг вақтинчалик бандлиги ва амалиёт ўташини бирлаштирган ҳолда минтақа соҳалари учун кадрларни мақсадли тайёрлаш механизмини тиклаш ва янгилаш; олий таълим муассасалари турлари бўйича вақтинчалик ишга жойлаштириш бўйича таклифлар ишлаб чиқиш: классик университет, техника ва технологияга йўналтирилган олий таълим муассасаси, педагогик ва гуманитар олий таълим муассасаси, талабалар шаҳарчаси мавжудлиги/йўқлигини ҳисобга олган ҳолда сервис йўналишидаги олий таълим муассасаси; ўз фаолиятини ушбу соҳага қаратган минтақа ва тармоқ жамоат ташкилотларини яратиш.

ОТМ самарадорлигини оширишнинг жиддий муаммоларидан яна бири ОТМ бўлимлари, ходимлари ва профессор-ўқитувчилари фаолиятини баҳолашнинг аниқ тизими йўқлигидир. Функционал соҳаларнинг кўп жиҳатли ва серқирралиги, шунингдек, ОТМда турли тоифадаги

ходимлар фаолиятининг ўзига хос хусусияти уларнинг иш самарадорлигига сифат ва сон жиҳатидан баҳо берилиши мумкин бўлган мезонлар рўйхати ва мазмунини ишлаб чиқиш вазифасини анча қийинлаштиради. Шунга қарамай, бундай тизим зарур, чунки таълим фаолиятига талаб ортиб бораётганлиги сабабли, бу ўқув жараёни сифатини ва, умуман олганда, олий таълим муассасалари самарадорлигини ошириш нуктаи назаридан бошқарув қарорларини қабул қилиш жараёнини сезиларли даражада осонлаштиради. Ушбу иш 3 босқичда амалга оширилиши тавсия этилади:

1-босқич. Олий таълим муассасаси лавозимлар таркибини таҳлил қилиш. Таҳлил натижасида горизонтал кўрсаткич (шкала) бўйича ходимлар тоифалари малакавий даражаси бўйича ва вертикал кўрсаткич (шкала) бўйича – функционал йўналишга кўра, ходимлар тоифалари жойлашадиган матрица қурилиши керак. Ушбу матрица у ёки бу ходимлар тоифаларини гуруҳлаш ёки аксинча, ажратиш имконини беради.

2-босқич. Йўналишлар ва ваколатларни шакллантириш.

3-босқич. Ваколатларни моделлаштираш.

2-босқичда шакллантирилган йўналишлар ва ваколатларнинг рўйхати негизида амалга оширилиши керак бўлган касбий вазифаларни бажариш юзасидан мутахассис шахсий қobiliятига қўйиладиган талабларни эътиборга олиш керак. Ушбу босқичнинг натижаси олий таълим муассасаси муайян тоифасидаги ходимларининг шахсий хусусиятлари тегишли рўйхатига профилларни қўшиш бўлади. Илмий блок мисолида ходимларни баҳолашнинг йиғма параметрлари кўрсатилган.

Юқорида кўриб чиқилган механизмларни олий касбий (профессионал) таълим тизимидаги таълим муассасаларини бошқариш амалиётига муваффақиятли жорий қилиш учун ОТМ ходимлари малакасини ошириш бўйича кенг қўламли таълим дастурларини амалга ошириш талаб этилади. Таркибига кўра, ҳар бир дастур шаклланган касбий ваколатлар ва тегишли модулларнинг хусусиятларини ўз ичига олиши керак. Ушбу дастурлар модулли асосда қурилиши лозим. Бунда модуллар нафақат индивидуал дастурлар доирасида шакллантирилиши, балки ҳар бир дастур ўзига хос модул бўлиши зарур. Улар биргаликда ўқув муассасалари раҳбарлари учун ягона малака ошириш дастурини ташкил этадилар. Ушбу ёндашув асосида ҳар бир ваколат доирасида назарий асослар ва амалий кўникмаларни тўлиқ ривожлантириш учун зарур бўлган ўқув юкламасининг миқдори таъминланади. Бундан ташқари, ушбу ёндашув тегишли давлат намунасидаги ҳужжат билан тасдиқланган керакли ваколатларнинг тўлиқ ҳажми, модул ва дастур-модулни муваффақиятли ўзлаштирган ҳолда малака оширишнинг ҳар бир босқичида оралик ва якуний сертификатларни тақдим этиш имконини беради.

Ўзбекистон ўрта махсус касб таълими ва олий таълим тизимида самарали бошқарув механизмларини жорий этиш ва ривожлантириш, шунингдек, у билан боғлиқ бўлган бошқарув кадрлари малакасини ошириш вазифаси доимий равишда ахборот қўмагини талаб қилади. Бундай қўллаб-қувватлашнинг энг қулай, арзон ва тезкор воситаси, фикримизча, "Касб таълими тизимидаги таълим муассасаларини самарали бошқариш" тематик электрон портали ҳисобланади. Унинг таркиби энг муаммоли ва долзарб масалалардан иборат бўлиши керак. Уларни қуйидаги блокларга бирлаштириш мумкин: самарали бошқарув механизмларини жорий қилиш, ОТМ самарадорлигини баҳолаш методологияси, ОТМни минтақавий таълим маконига интеграциялаш, касбий таълим сифатини таъминлаш, иш берувчилар, давлат ва муниципал бошқарув органлари билан ўзаро алоқалар, минтақалараро ва халқаро ҳамкорлик ва бошқалар. Ҳар бир блок учун навигация тузилмаси қуйидагиларни ўз ичига олади: меъёрий-ҳуқуқий база, ҳужжатлар таъминоти, услубий таъминот, янгиликлар, фикрлар ва тажриба алмашинуви (форум), долзарб масалалар бўйича тезкор ёрдам (ишонч телефони). Бундай порталнинг фаолият кўрсатиши тезкор маълумотларга доимий равишда кириш ва зарур тушунтиришлар ва маслаҳатларни олиш имконини беради.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М. Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. – Тошкент, "Халқ сўзи" газетаси, 2020 йил 25 январь.
2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг "Интернет жаҳон ахборот тармоғида миллий контентни ривожлантиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида"ги Қарори. № 888. – Тошкент, 2019 йил 21 октябрь. Манба: www.lex.uz
3. Боева А.Н. Оценка и пути повышения эффективности образовательной деятельности государственных высших учебных заведений: Автореф. дис. ... канд. экон. наук. – Владивосток, 2011. – 23с.
4. Зайнутдинов Ш.Н., Очилов А.О. Олий таълим муассасаларини бошқариш самарадорлигини баҳолаш // Иқтисодиёт ва таълим. – Тошкент, 2010. – № 2. – Б.83-87.

МЕҲМОНЛАРИМИЗ

5. Ковалева Ю.Н. Основные подходы к оценке эффективности деятельности вуза. Источник: <http://usurt.ru> – сайт Уральского государственного университета путей сообщения.
6. Кошелева А.В. Основные формы содействия трудоустройству учащихся и выпускников вузов Ярославской области в условиях посткризисной ситуации // Подготовка образованного и интеллектуально развитого поколения – как важнейшее условие устойчивого развития и модернизации страны. Сборник статей международной конференции. 16-17 февраля 2012 года. – Ташкент. – 2012. – С.66–67.
7. Нурибегов Р., Ашурова З. Бошқариш самарадорлигини баҳолаш // Жамият ва бошқарув. – 2010. – 4. – 67-68-б.
8. Очилов А.О. Олий таълим муассасасининг рақобатбардошлиги, самарадорлиги ва уни молиялашни бошқаришни такомиллаштириш йўллари // Монография. – Тошкент, Иқтисод-молия, 2011. – 232 б.
9. Файзиев Р.А., Файзиев Ш.Р. Олий таълим сифати ва самарадорлигини оширишда автоматлаштирилган таълим ва мониторинг тизимининг имкониятлари ва афзалликлари // Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар. – 2015. – 4. – 11 б.

AREAS OF PERFORMANCE MANAGEMENT OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

O.S.Qahhorov¹

PEDAGOGIK MAHORAT*ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ МАСТЕРСТВО*PEDAGOGICAL SKILL. 2020. № 1.

¹Bukhara State University, Bukhara city, M.Iqbol street, 11, Uzbekistan.

References

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. – [President Of The Republic Of Uzbekistan M. Mirziyoyev's Appeal To The Supreme Assembly] Toshkent, “Xalq so‘zi” gazetasi, 2020-yil 25-yanvar.
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Internet jahon axborot tarmog‘ida milliy kontentni rivojlantirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi Qarori [Resolution of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan “on additional measures for the development of national content in the Internet world Information Network”]. № 888. – Toshkent, 2019-yil 21-oktabr. Manba: [www. lex.uz](http://www.lex.uz)
3. Boeva A.N. Otsenka i puti povsheniya effektivnosti obrazovatelnoy deyatel'nosti gosudarstvennykh vysshix uchebnykh zavedeniy [Evaluation and ways to increase the effectiveness of educational activities of state educational institutions]: Avtoref. dis. ... kand. ekon. nauk. – Vladivostok, 2011. – 23s.
4. Zaynutdinov Sh.N., Ochilov A.O. Oliy ta'lim muassasalarini boshqarish samaradorligini baholash [Evaluation of the effectiveness of Management in tertiary institutions] // Iqtisodiyot va ta'lim. – Toshkent, 2010. – № 2. – B.83-87.
5. Kovaleva Yu.N. Osnovnye podxod k otsenke effektivnosti deyatel'nosti vuza [Basic approach to evaluating the effectiveness of the University's activities]. Istochnik: <http://usurt.ru> – sayt Uralskogo gosudarstvennogo universiteta putey soobsheniya.
6. Kosheleva A.V. Osnovnye formy sodeystviya trudoustroystvu uchashixsya i vypusknikov vuzov Yaroslavskoy oblasti v usloviyax postkrizisnoy situatsii // Podgotovka obrazovannogo i intellektualno razvitogo pokoleniya – kak vajneyshee uslovie ustoychivogo razvitiya i modernizatsii strany. Sbornik statey mejdunarodnoy konferensii. 16-17 fevralya 2012 goda. –Tashkent. – 2012. – S.66–67.
7. Nurimbetov R., Ashurova Z. Boshqarish samaradorligini baholash [Evaluation of management efficiency]// Jamiyat va boshqaruv. – 2010. – 4. – 67-68-b.
8. Ochilov A.O. Oliy ta'lim muassasasining raqobatbardoshligi, samaradorligi va uni moliyalashni boshqarishni takomillashtirish yo'llari [The competitiveness, effectiveness and ways of improving the management of its financing in the institution of higher learning]// Monografiya. – Toshkent, Iqtisod-moliya, 2011. – 232 b.
9. Fayziev R.A., Fayziev Sh.R. Oliy ta'lim sifati va samaradorligini oshirishda avtomatlashtirilgan ta'lim va monitoring tizimining imkoniyatlari va afzalliklari [The possibilities and advantages of an automated education and monitoring system in improving the quality and effectiveness of Higher Education]// Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. – 2015. – 4. – 11 b.

Муаллиф ҳақида маълумот

¹Каҳҳоров Отабек Сиддиқович - Бухоро давлат университети иқтисодиёт кафедраси доценти, иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)

НАУЧНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ В РАЗВИТИИ ТВОРЧЕСКОГО И
КРЕАТИВНОГО ПОТЕНЦИАЛА МОЛОДЕЖИШ.Х.Самиева¹, Т.В.Бутко²

В данной статье обсуждается роль креативности, творчества и творческого мышления в развитии мировоззрения молодых людей, анализируются вопросы их вовлечения в творческое и профессиональное обучение. В ней рассматривается роль дизайна, который в широком смысле охватывает искусство, а также процесс его создания и использования, а, следовательно, является неотъемлемой частью прикладного искусства. Сила произведений искусства, особенно в области дизайна, в его натуре и восприимчивости, может влиять на внутренний духовный мир и эмоции людей. Значимость этих понятий определили роль эстетического мировоззрения в развитии творческих способностей молодежи. В связи с этим образовательный процесс специалистов, деятельность которых связана с созданием эстетического продукта – молодые модельеры, дизайнеры должны базироваться на изучении и освоении различных видов искусства, в том числе национальных народных промыслов. Широкое использование богатого культурного наследия в процессе создания современной одежды, может стать важным фактором не только повышения ее художественного уровня, потребительской привлекательности, но и иметь эффект воспитания патриотического самосознания, национальной самоидентификации.

This article discusses the role of creativity, creativity and creative thinking in the development of the worldview of young people, analyzes the issues of their involvement in creative and professional training. It examines the role of design, which in a broad sense covers art, as well as the process of its creation and use, and, therefore, is an integral part of applied art. The power of works of art, especially in the field of design, in its nature and receptivity, can influence the inner spiritual world and emotions of people. The significance of these concepts determined the role of aesthetic worldview in the development of creative abilities of young people. In this regard, the educational process of specialists whose activities are related to the creation of an aesthetic product – young fashion designers, designers should be based on the study and development of various types of art, including national folk crafts. The wide use of rich cultural heritage in the process of creating modern clothing can become an important factor not only to increase its artistic level, consumer attractiveness, but also to have the effect of educating Patriotic self-awareness, national identity.

Ключевые слова: *мировоззрение, творческое мышление, воспитание, креативность, дизайн, творческая деятельность, интеллектуальные способности, национальное искусство, педагогические инновации.*

Key words: *worldview, creative thinking, education, creativity, design, creative activity, intellectual abilities, national art, pedagogical innovations.*

Введение. Высшие человеческие качества, такие как духовное и моральное очищение, интеллектуальное и научное развитие, профессиональные навыки и творческие способности, которые необходимы для развития общества и личности, не возникают спонтанно. В основе всего лежит воспитание подрастающего поколения в семье, в учебных заведениях. Интеллектуальное и физическое воспитание молодежи – одна из самых важных и актуальных проблем современности.

Одним из принципов непрерывного образования является приоритет образования и его развитие, авторитет знаний, образования и высокого интеллекта. Государственная политика Республики Узбекистан в области подготовки кадров предусматривает формирование гармонично развитой личности – гражданина через систему непрерывного образования, которая неразрывно связана с интеллектуальным и духовно-нравственным воспитанием.

Воспитание молодого поколения со зрелым, гармоничным и высоким интеллектуальным уровнем всегда было очень важной и актуальной задачей. В то же время эта задача широкая и сложная. Менталитет молодежи сложен, а факторы, которые влияют на него и его последствия, очень разнообразны. Поэтому изучение педагогических и психологических инструментов для изучения и развития творческих способностей молодежи является актуальной проблемой на сегодняшний день.

Обзор литературы. Творческая деятельность является важным аспектом реализации творческих способностей человека и включает в себя создание новых предметов, которые ранее не были доступны [11]. Творческие способности и их результат отражают уникальный, оригинальный и социально-исторический характер деятельности. Качества творческого человека развиваются только